

Доказателства за връзката между приобщаващото образование и социалното включване

Заклучителен обобщен доклад

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

ДОКАЗАТЕЛСТВА ЗА ВРЪЗКАТА МЕЖДУ ПРИБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ И СОЦИАЛНОТО ВКЛЮЧВАНЕ

Заклучителен обобщен доклад

Европейската агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование (Агенцията) е независима и самоуправляваща се организация. Агенцията се финансира от министерствата на образованието на държавите членки и от Европейската комисия с оперативни безвъзмездни средства в рамките на образователната програма на Европейския съюз (ЕС) „Еразъм+“ (2014—2020 г.).

Съфинансирано от
Програма „Еразъм +“
на Европейския съюз

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това издание не следва да се тълкува като одобрение на неговото съдържание, което отразява единствено мнението на авторите. Комисията не носи отговорност за съдържанието в изданието информация или за начините, по които тя би могла да се ползва.

Личните становища, изразени в този документ, не отразяват непременно официалното становище на Агенцията, на нейните държави членки или на Европейската комисия.

Редактор: Симони Симеониду

Възпроизвеждането на части от документа е допустимо при ясно упоменаване на източника. Препратки към документа трябва да бъдат оформени, както следва: Европейска агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование, 2018 г. *Доказателства за връзката между приобщаващото образование и социалното включване: Заключителен обобщен доклад.* (С. Симеониду, редактор). Оденсе, Дания

За осигуряване на по-широк достъп този доклад е предоставен на 25 езика в достъпен електронен формат на уеб страницата на Агенцията:
www.european-agency.org

Настоящият текст е превод на оригиналния текст на английски език. В случай на съмнение относно точността на информацията в преводния текст, моля, направете справка с оригиналния текст на английски език.

ISBN: 978-87-7110-747-0 (в електронен вид)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Секретариат
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Тел.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Офис в Брюксел
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Тел.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	5
КОНСТАТАЦИИ	6
Образование	7
Заетост	8
Живот в общността	9
КЛЮЧОВИ ПОСЛАНИЯ И СЪОБРАЖЕНИЯ ОТНОСНО ПОЛИТИКИТЕ	10

УВОД

В научната литература връзката между приобщаващото образование и социалното включване често се подчертава като важен въпрос в рамките на изследванията както в областта на приобщаващото образование, така и на социалното включване. Съществуват и изследвания, насочени конкретно към връзката между приобщаващото образование и социалното включване, но техният брой е ограничен. Такива изследвания често се провеждат в дисциплини, различни от приобщаващото образование, като социология и психология. Това може да попречи на заинтересованите страни в областта на приобщаващото образование да се осведомят и да използват научни доказателства в полза на хората с увреждания.

С оглед на гореизложеното беше направен преглед на литературата, за да се проучи връзката между приобщаващото образование и социалното включване на хората с увреждания. По-специално, прегледът имаше за цел да се потърси отговор на два изследователски въпроса:

- Каква е връзката между приобщаващото образование и социалното включване?
- Какъв е според настоящите изследвания потенциалът на приобщаващото образование като инструмент за насърчаване на социалното включване?

Прегледът обхваща социалното включване както в краткосрочен план (т.е. в периода, когато децата посещават училище), така и в дългосрочен план (т.е. след като хората с увреждания завършат задължителния курс на образование). Той бе съсредоточен върху три области – образование, заетост и живот в общността – и имаше за цел да бъдат събрани доказателства от набор от изследвания, за да се даде обяснение по какъв начин приобщаващото образование е свързано със социалното включване. В анализиранията литература се разглежда въздействието на приобщаващото образование върху социалното включване, като се изследват областите образование, заетост и живот в общността. Този въпрос е засегнат и в доклади, публикувани от международни организации като Организацията на обединените нации, Европейския съюз и Европейската агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование, както и от други организации/мрежи.

Това, с което прегледът допринася за литературата в областта на приобщаващото образование, е структуриран подход за проучване на значителен брой изследвания по темата. Основните констатации от прегледа произтичат от синтез на научни доказателства. Той хвърля светлина върху различни аспекти на краткосрочното и дългосрочното социално включване на хората с увреждания и в трите области (образование, заетост и живот в общността).

Прегледът се очаква да бъде полезен за различни заинтересовани страни в областта на образованието на различни нива. По-специално, един преглед на литературата, който извежда на преден план доказателства за влиянието на приобщаващото образование върху социалното включване, може да бъде от полза за органите, разработващи политики, които желаят да развият основани на доказателства политики по отношение на приобщаващото образование. На друго равнище прегледът се очаква да допринесе за теорията на приобщаващото образование. Този принос се изразява в предоставянето на доказателства, че връзката между приобщаващото образование и социалното включване има отношение към качеството на приобщаващото образование, преходните структури и социалната политика (напр. политики за подкрепа на заетостта на хората с увреждания, политики за независим живот, политики за достъпност в градската среда). Прегледът също така предоставя доказателства, които могат да насочат вниманието към допълнителни области на изследване (особено в европейските страни).

В този заключителен обобщен доклад са представени основните констатации от направения преглед на литературата и са изложени ключовите послания и съображения относно политиките. Пълният преглед на литературата е достъпен в печатен и в електронен формат на уеб страницата на Агенцията.¹

КОНСТАТАЦИИ

Констатациите от прегледа показват, че съществува връзка между приобщаващото образование и социалното включване в областта на образованието, заетостта и живота в общността. В същото време други фактори, изглежда, насърчават или възпрепятстват социалното включване. Сред тях са качеството на приобщаващите практики, социалната политика, социалните структури и нагласи, житейската ситуация на всеки човек и т.н. Научните доказателства, представени в прегледа, показват, че посещаването на сегрегирани образователни институции ограничава до минимум възможностите за социално включване както в краткосрочен план (докато децата с увреждания са в училище), така и в дългосрочен план (след завършване на средно образование). Посещаването на специални училища се свързва с недобра академична и професионална квалификация, заетост в защитена среда, финансова зависимост, по-малко възможности за самостоятелно живеене и ограничени социални контакти след дипломирането. В този контекст органите, разработващи политики, биха могли да помислят как да реформират системата за предоставяне на

---

¹ Европейска агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование, 2018 г. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Доказателства за връзката между приобщаващото образование и социалното включване: Преглед на литературата]*. (С. Симеониду, редактор). Оденсе, Дания. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

специални образователни услуги, която съществува в много страни, така че да се насърчи обучението в приобщаващи образователни институции.

Основните констатации от направения преглед на литературата са обобщени по-долу. Те са изложени в три подраздела: образование, заетост и живот в общността.

Образование

Констатациите от прегледа относно връзката между приобщаващото образование и социалното включване в задължителното и във висшето образование показват, че:

- **Приобщаващото образование увеличава възможностите за взаимодействие между връстници и за създаване на близки приятелства между учащи със и без увреждания.** Макар обществените отношения да са сложни за измерване, социалните взаимодействия, които се осъществяват в приобщаваща среда, са предпоставка за изграждането на приятелства, социални и комуникативни умения, поддържащи мрежи, чувство за принадлежност и положителни поведенчески модели.
- **За изграждането на социални взаимодействия и приятелства в приобщаваща среда е необходимо да се обърне внимание на няколко елемента, които насърчават участието на учащите (а именно достъп, съвместна работа, признание и приемане).** Ключът към социалното включване на учащи с увреждания в приобщаваща среда е в по-широкото участие на всички заинтересовани страни (т.е. персонал, учащи и родители) във всички области и на всички нива (напр. училищна политика и практика, училищна култура). Социалното включване на учащите с увреждания не може да бъде постигнато, когато тяхното участие е възпрепятствано поради отрицателни нагласи към уврежданията и изключваща училищна среда (напр. ограничена достъпност, липса на гъвкавост, освобождаване от предмети, смятани за „трудни“).
- **Учащите с увреждания, които се обучават в приобщаваща среда, могат да постигнат по-добри резултати в академичен и в социален план, отколкото тези, които посещават сегрегирани учебни заведения.** Постиженията на учащите в академичен и в социален план се насърчават, когато са налице действително приобщаващи политики и практики, училищната култура е приобщаваща и учителите прилагат приобщаващи педагогични подходи.
- **Посещаването на приобщаващи образователни институции и получаването на подкрепа в приобщаваща образователна среда увеличава вероятността за**

продължаване на образованието във висше училище. Преминаването от приобщаващо към висше образование зависи от ефективното планиране на прехода, което започва от средното училище и предполага участие на общността. Редица фактори възпрепятстват постъпването във висше училище, например: липса на пари, недостатъчна помощ при кандидатстване, недобро определяне на необходимите приспособявания, ограничен достъп до подходящи курсове и нискокачествени планове за подпомагане на прехода.

Заетост

Констатациите от прегледа относно връзката между приобщаващото образование и заетостта показват, че:

- **Посещаването на приобщаващи образователни институции е един от факторите, които увеличават вероятността хората с увреждания да бъдат наети на работа.** Освен от образованието, възможностите за заетост на хората с увреждания се влияят от редица социални фактори като политиката, местния пазар, мрежите за заетост, нагласите на работодателите и достъпните структури за заетост.
- **Естеството на учебния план може да ограничи или да увеличи възможностите за наемане на млади хора с увреждания.** Осигуряването на достъп в рамките на учебния план допринася за придобиването на академична и професионална квалификация, която увеличава възможностите за заетост. „Специалните“ учебни планове, въведени или разработени единствено за подрастващи с увреждания, могат да ограничат възможностите за наемане на работа.
- **Висококачествените програми за преход, които се предлагат в средното училище, могат да увеличат вероятността хората с увреждания да бъдат наети на работа.** Смята се, че програмите за преход, обхващащи общността, които се осъществяват в средните училища, са по-ефективни за намиране на работа, отколкото тези, които се ограничават в рамките на самото училище. Програми за преход, които са краткосрочни и се изпълняват от специални учители без участието на преподаватели от общото образование, ограничават възможностите за заетост на свободния пазар на труда.
- **Получаването на образование в приобщаваща образователна среда може да повлияе върху вида заетост на хората с увреждания (т.е. защитени работни места, субсидирана заетост, заетост на свободния пазар на труда и самостоятелна заетост).** Получаването на образование в сегрегирана образователна среда се свързва с осигуряването на заетост на защитени работни места (което по-скоро допринася за изолацията, а не за социалното включване на

хората с увреждания). Получаването на образование в приобщаваща образователна среда допринася за придобиването на академична и професионална квалификация и умения, които увеличават вероятността за избор на други форми на заетост като субсидирана заетост, заетост на свободния пазар на труда и самостоятелна заетост.

Живот в общността

За целите на прегледа под „живот в общността“ се разбира независим живот, финансова независимост, наличие на приятели и социална среда и участие в развлекателни дейности. Констатациите от прегледа относно връзката между приобщаващото образование и живота в общността показват, че:

- **Образователната и социалната политика са два взаимосвързани фактора за постигане на независим живот.** Приобщаващото образование е един от факторите, които увеличават възможностите за независим живот. Недоброто общо образование и неефективните социални политики намаляват вероятността за независим живот.
- **Младите хора с увреждания, които посещават приобщаващи образователни институции, е по-вероятно да постигнат финансова независимост скоро след завършване на средно образование.** Въздействието на приобщаващото образование върху финансовата независимост намалява с нарастване на времето от дипломирането поради редица фактори, които влияят върху житейската ситуация на всеки човек. Това може да доведе до зависимост от социалноосигурителни доходи.
- **Младите хора с увреждания, които посещават сегрегирани образователни институции, е по-малко вероятно да създадат приятелства и социални контакти в зряла възраст.** С годините социалните контакти на хората с увреждания се променят поради индивидуални предпочитания и различия в житейския път, в резултат на което отрицателното въздействие на специалното образование става по-незабележимо.
- **Образованието в приобщаваща среда е един от факторите, които увеличават възможностите за участие в развлекателни дейности. Образованието в сегрегирана среда възпрепятства участието.** Към участието на хора с увреждания в развлекателни дейности обаче трябва да се подхожда внимателно, тъй като под развлечения понякога се разбира физическо присъствие или терапия, които не носят удовлетворение на хората.

КЛЮЧОВИ ПОСЛАНИЯ И СЪОБРАЖЕНИЯ ОТНОСНО ПОЛИТИКИТЕ

С оглед на основните констатации от прегледа органите, разработващи политики, биха могли да помислят за развитието на основани на доказателства политики, насочени към засилване на социалното включване на хората с увреждания през целия им живот. В този раздел са представени ключовите послания и съображения относно политиките, които произтичат от прегледа.

- Освен застъпничество в европейски и международен мащаб за прехода към приобщаващи образователни системи, прегледът осигурява на органите, разработващи политики, научни доказателства за положителното въздействие на приобщаващото образование върху социалното включване. Нещо повече, в прегледа се подчертава, че политиките, които разглеждат приобщаващото образование просто като осигуряване на достъп за учащи с увреждания до общообразователни училища, възпрепятстват тяхното участие и не водят до социално включване. За да може приобщаващото образование да окаже въздействие върху социалното включване, е необходимо, както чрез политики, така и на практика, да се гарантира, че учащите с увреждания участват на равни начала с учащите без увреждания във всички аспекти на обучението (напр. учене, игра, достъп до всички места в училището и до всички училищни дейности и т.н.). Наред с това от политиките, от последващите регулации и от стандартите за

качество трябва да става ясно, че в приобщаващите образователни системи интерес представляват не само академичните постижения, но и социалната реализация.

- Органите, разработващи политики, трябва да помислят как политиките би могли най-добре да регулират прехода от една система към друга и от един период в живота към друг, така че да се запазят или да се разширят възможностите за социално включване. От прегледа стана ясно например, че приобщаващото образование увеличава вероятността за продължаване на образованието във висше училище. В същото време обаче други променливи, като липсата на насоки и планове за преход, могат да се окажат пречка. Наред с това от прегледа стана ясно, че приобщаващото образование увеличава вероятността за намиране на платена работа на свободния пазар на труда. Въпреки това други фактори, като неподходящи политики и недостъпна работна среда, могат да се окажат пречка. В тези и в други случаи, органите, разработващи политики, трябва да помислят как биха могли да гарантират, че инвестициите в приобщаващо образование ще бъдат взети под внимание и в останалите политики, които засягат по-нататъшния живот на хората с увреждания.

- Друг въпрос, който трябва да бъде разгледан по отношение на политиките, е как да се удължи положителното въздействие на приобщаващото образование. Прегледът показва, че макар приобщаващото образование да има положителен ефект върху заетостта и финансовата независимост непосредствено след завършване на средно образование, с нарастване на времето от дипломирането неговото въздействие намалява. Смята се, че това е резултат от различни лични фактори като житейската ситуация на всеки човек, евентуални злополуки и заболявания, семейни условия и т.н. Въпреки това би могло да се помисли как политиките да продължат да насърчават социалното включване на хората с увреждания посредством заетост с напредване на тяхната възраст и с превръщането им в рискова група.

- Органите, разработващи политики, биха могли да помислят как да реформират системата за предоставяне на специални образователни услуги, която съществува в много страни, така че да се насърчи обучението в приобщаващи образователни институции. Научните доказателства, представени в прегледа, показват, че посещаването на сегрегирани образователни институции ограничава до минимум възможностите за социално включване както в краткосрочен план (докато децата с увреждания са в училище), така и в дългосрочен план (след завършване на средно образование). Посещаването на специални училища се свързва с недобра академична и професионална квалификация, заетост в защитена среда, финансова зависимост, по-малко възможности за самостоятелно живеене и ограничени социални контакти след дипломирането.

В бъдещи изследвания би могло да се проучи още по-задълбочено опитът на учащите през целия им престой в училище, в различен контекст, при различни училищни политики и практики, както и при различни структури/програми, осигуряващи прехода от образование към заетост и живот в общността. Подобни изследвания ще хвърлят светлина върху променливите, които допринасят за социалното включване. Дългосрочните проучвания също са важни за изследване на връзката между приобщаващото образование и социалното включване във всяка от трите области (образование, заетост и живот в общността). Такива проучвания биха могли да хвърлят допълнителна светлина върху начина, по който политиките за приобщаващо образование и други политики (например социална политика, политика по заетостта) насърчават или възпрепятстват социалното включване при различни обстоятелства.

Секретариат:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Тел.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Офис в Брюксел:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Тел.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org